

ВИДИ РОДУ *TILIA* L. У НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕНДРОПАРКУ «СОФІЙКА» НАН УКРАЇНИ

Наведено підсумки інвентаризації видів і форм роду *Tilia* L. у Національному дендропарку «Софіївка» НАН України. Досліджено динаміку зростання таксономічного складу роду в насадженнях дендропарку за період 1796–2010 рр.

У світовій флорі деревних рослин нараховується близько 45 видів роду *Tilia* L., ареали яких розташовані в північній півкулі, межі яких на півночі сягають 62–63° пн. ш., а на півдні — тропічних районів Північної Америки і Південно-Східної Азії. Особливо велике різноманіття видів зосереджено в Південно-Східній Азії. Так, лише в Китаї росте 15 ендемічних видів, решта — в помірній зоні Європи, Азії і Північної Америки [5, 8].

В Україні рід *Tilia* представлений 7 видами природної флори і 22 інтродукованими видами [5, 9]. В насадженнях України, зокрема, в ботанічних садах і парках, використовують лише 10 видів: *Tilia cordata* Mill., *T. platyphyllos* Scop., *T. europaea* L., *T. americana* L., *T. heterophylla* Vent., *T. euchlora* C. Koch, *T. tomentosa* Moench, *T. begonifolia* Stev. та ін. [7]. Ці види представлені в експозиційних насадженнях дендропарку «Софіївка» [1]. Для створення масових насаджень у парках, лісопарках, лісосмугах тощо переважно використовують *T. cordata*, *T. platyphyllos*, *T. europaea*, тоді як решта видів представлені поодинокими деревами або невеликими групами в окремих ботанічних установах [4, 7].

Мета досліджень — під час проведення інвентаризації деревних паркових насаджень з'ясувати таксономічний склад роду *Tilia* L.; проаналізувати динаміку

зростання таксономічного складу роду в насадженнях Національного дендропарку «Софіївка» НАН України за період 1796–2010 рр. поквартально згідно з планом-картою парку.

Матеріали та методи

Проведено інвентаризаційні дослідження видів та форм роду *Tilia* в експозиційних і колекційних насадженнях дендропарку згідно з планом-картою (близько 170 га території, 40 кварталів суші). Ідентифікацію представників роду *Tilia* проводили згідно з [8, 19]. Вік дерев роду *Tilia*, зміни таксономічного складу та наявність дерев станом на 2009 р. встановлювали за документами колекційного фонду [2] та інформацією, наведеною дендрологами О.Л. Липою і М.Л. Рєвою у працях про дендрофлору «Софіївки» [13, 17].

Результати та обговорення

Нині основні колекційні фонди роду *Tilia* в Україні зосереджено в ботанічних установах України, а саме в Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка — 18 видів та 1 форма [5, 11], дендропарку «Асканія-Нова» — 17 видів і форм [3], дендропарку «Олександрія» — 14 видів [14], дендропарку «Тростянець» — 13 видів і 4 форми [10, 15]. Лише у Ботанічному саду Львівського національного університету ім. Івана Франка росте *T. shpaetii* Rehd. (липа Шпетта), *T. platyphyllos* 'Pyramidalis' (л. широколис-

Види і форми роду *Tilia* L. у колекції НДП «Софіївка» НАН України станом на 2009 р.

Латинська назва	Українська назва	Звідки інтродуковано, рік	Розміщення (№ кварталу) у парку
<i>Tilia americana</i> L.	Липа американська	Невідомо, 1889	3, 26, 30, 38, 39
<i>T. amurensis</i> Rupr.	Л. амурська	НБС ім. М.М. Гришка, 2008	3
<i>T. begonifolia</i> Stev.	Л. кавказька (бігонієлиста)	Невідомо, 1955	3, 30, 38
<i>T. cordata</i> Mill.	Л. серцелиста	Автохтонний вид, 1796	2 – 15, 17 – 34, 36 – 38, 50
<i>T. dasystyla</i> Stev.	Л. пухнастостовпчикова	Ботан. сад ім. акад. О.В. Фоміна, 2006	3
<i>T. japonica</i> (Miq.) Simonk.	Л. японська	Дендропарк «Олександрія», 2007	3
<i>T. europaea</i> L.	Л. європейська	Автохтонний вид, невідомо	6, 8, 13, 20, 29, 30
<i>T. euchlora</i> C. Koch	Л. кримська	Невідомо, 1955	3, 7
<i>T. heterophylla</i> Vent.	Л. різнолиста	Невідомо, 1955	3, 27, 38
<i>T. monticola</i> Sarg.	Л. гірська	НБС ім. М.М. Гришка, 2008	3
<i>T. mandshurica</i> Rupr.	Л. маньчжурська	Національний університет біоресурсів і природокорис- тування України, 2007 НБС ім. М.М. Гришка, 2008	3
<i>T. maximowicziana</i> Shiras.	Л. Максимовича	НБС ім. М.М. Гришка, 2008	3
<i>T. mongolica</i> Maxim.	Л. монгольська	– // –	3
<i>T. neglecta</i> Spach	Л. забута	– // –	3
<i>T. oliveri</i> Szyszyl.	Л. Олівера	– // –	3
<i>T. petiolaris</i> DC.	Л. довгочерешкова	– // –	3
<i>T. platyphyllos</i> Scop.	Л. широколиста	Невідомо, 1802	3, 6, 7, 9, 10, 19, 21, 26, 30
<i>T. p.</i> 'Vitifolia'	Л. ш. 'Виноградолиста'	Невідомо, 1955	3
<i>T. p.</i> 'Laciniata'	Л. ш. 'Розсіченолиста'	Невідомо, 1889	3, 30
<i>T. sibirica</i> Bayer	Л. сибірська	НБС ім. М.М. Гришка, 2008	3
<i>T. tomentosa</i> Moench	Л. повстиста	Невідомо, ≈ 1850	3, 21, 31

та 'Пірамідальна') [16], у дендропарку «Асканія-Нова» — *T. rekinensis* Rupr. (л. пекінська), *T. taquetii* Schneid. (л. Таке) [3], у дендропарку «Тростянець» — *T. cordata* 'Globosa' (л. дрібнолиста 'Куляста') [15]. Одне із дерев-інтродуцентів (1967 р. посадки) з Гірського Криму росте в Ботанічному саду ім. акад. О. В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка — *T. dasystyla* Stev. (л. пухнастостовпчикова) [6], яка занесена до Червоної книги України [18].

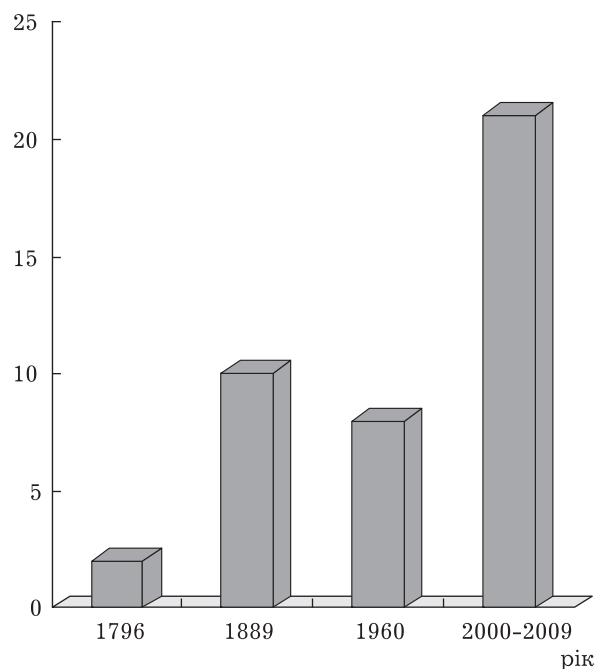
Аналіз даних таблиці свідчить, що до-свід інтродукції представників роду *Tilia* в дендропарку «Софіївка» налічує понад 200 років. У період створення перших насаджень парку використано автохтонний вид *T. cordata*. Два таких дерева ростуть у кварталах № 22 і 26 (ділянки «Грибок» і «Єлисейські поля»). Згодом *T. cordata* разом з такими автохтонними породами, як *Quercus robur* L. (дуб черешчатий), *Carpinus betulus* L. (граб звичайний), *Fraxinus excelsior* L. (ясен звичайний), *Acer platanoides* L.

(клен гостролистий), *A. campestre* L. (к. польовий), *Rugus communis* L. (груша дика), *Cerasus avium* (L.) Moench (вишня пташина) та деякими іншими, склали основу деревних насаджень парку [13].

Згідно з даними О.Л. Липи [13], у післявоєнний період у парку росло 10 видів і форм роду *Tilia*, серед них — *T. platyphyllos* 'Rubra', *T. vulgaris*, *T. americana* 'Macrophylla', які зникли з насаджень парку з невідомих причин. Ознайомлення з колекціями роду *Tilia* деяких ботанічних садів і дендропарків, а також проаналізовані нами літературні джерела [6, 7, 10, 11, 15, 16], наводять на думку про відсутність зазначених таксонів липи у насадженнях ботанічних установ України. За даними звіту дендропарку «Софіївка» за 1960 р. [2], на той період таксономічний склад роду *Tilia* у дендропарку був поповнений видами *T. begonifolia*, *T. heterophylla*. Нині 45–50-річні дерева цих видів, а також *T. euchlora* становлять особливу цінність. Починаючи з 2006 р., інтродукційна робота з родом *Tilia* спрямована на розширення таксономічного складу (рисунок).

Нині таксономічний склад колекції роду *Tilia* в дендропарку «Софіївка» налічує 19 видів і 2 форми. Колекція представлена різновіковими деревами. Види, які поповнили колекцію роду *Tilia* у дендропарку «Софіївка» впродовж 2006–2008 рр. (*Tilia neglecta*, *T. sibirica*, *T. monticola*, *T. mandshurica*, *T. petiolaris*, *T. oliveri*, *T. maximowicziana*, *T. mongolica*, *T. japonica*, *T. amurensis*, *T. dasystyla*), представлені 2–3-річними щепами та сіянцями. Живцевий матеріал для їхнього розмноження отримано з маточних дерев колекції роду *Tilia*, які зростають у НБС ім. М.М. Гришка НАН України і Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Сіянцями насінного походження представлені *T. japonica* і *T. mandshurica*. У кварталі № 3 на ділянці колекції роду *Tilia*, створений у 1960 р., восени 2010 р. підсаджено 72 саджанці-щепи зазначених видів.

ISSN 1605-6574. Інтродукція рослин, 2011, № 4

Динаміка зростання кількості видів роду *Tilia* L. у насадженнях дендропарку «Софіївка»

Проведення польових поквартальних обстежень насаджень дендропарку «Софіївка» засвідчило, що представники роду *Tilia* зростають у 37 кварталах і відсутні лише у кварталах № 1, 16, і 35 дендропарку (див. таблицю).

Висновки

За результатами інвентаризації паркових деревних насаджень встановлено, що види і форми роду *Tilia* належать до порід, які разом з представниками родів *Fraxinus*, *Acer*, *Carpinus*, *Quercus* складають основу деревних насаджень Національного дендропарку «Софіївка» НАН України. Сьогодні липи ростуть у 37 кварталах парку. Таксономічний склад колекції роду *Tilia* в дендропарку «Софіївка» налічує 19 видів і 2 форми, представлені різновіковими деревами. Найстарішими представниками роду у парку є дерева *T. cordata*, *T. platyphyllos*, Т. р. 'Laciniata', *T. tomentosa*, тоді як 11 видів представлені 2–3-річними щепами та сіянцями.

1. Вегера Л.В. Коллекция рода *Tilia L.* в Национальном дендропарке «Софиевка» НАН Украины // Проблемы современной дендрологии. — М.: Т-во науч. изд. КМК, 2009. — 793 с.
 2. Восстановление и улучшение парковых композиций дендропарка «Софиевка»: Отчет дендропарка «Софиевка». — Умань, 1960. — С. 23–25.
 3. Гавриленко Н.О., Рубцов А.Ф., Слепченко Л.О. Каталог рослин дендрологічного парку «Асканія-Нова». — Асканія-Нова, 2003. — 116 с.
 4. Гордієнко М.І., Корецький Г.С., Мауер В.М. Лісові культури. — К.: Сільгоспосвіта, 1995. — 328 с.
 5. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні / За ред. М.А. Кохна. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — Ч. 1. — 448 с.
 6. Деревні рослини Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 84 с.
 7. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1986. — 720 с.
 8. Деревья и кустарники СССР: Определитель в 6 т. / Под ред. С.Я. Соколова. — М.; Л.: АН СССР, 1958. — Т. 4. — 974 с.
 9. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 2003. — 199 с.
 10. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1987. — 72 с.
 11. Каталог растений Центрального ботанического сада им. Н.Н. Гришко / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1997. — 436 с.
 12. Каталог рослин дендрологічного парку «Софіївка» / За ред. І.С. Косенка. — Умань: Уман. дендрол. парк «Софіївка» НАН України, 2000. — 160 с.
 13. Лыта А.Л. Софиевка. — К.: Изд-во АН УССР, 1948. — 110 с.
 14. Масальський В.П. Рід *Tilia L.* в Правобережному Лісостепу України: інтродукція, біоекологічні особливості, перспективи використання: Автореф. дис. ...канд. біол. наук: спец. 03.00.05 «Ботаніка». — К., 2011. — 20 с.
 15. Мисник Г.Е. Сроки и характер цветения деревьев и кустарников. — К.: Наук. думка, 1976. — 388 с.
 16. Перелік насіння, яке пропонує на обмін Ботанічний сад ЛНУ ім. І. Франка в 2010/2011 році / За ред. А.І. Прокопів. — Львів, 2011. — 36 с.
 17. Рева М.Л. 70 років арборетуму В.В. Пашкевича у дендропарку «Софіївка» // Питання біології акліматизованих рослин. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 59–60.
 18. Червона книга України: Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.
 19. Rehder A. Manual of cultivated trees and shrubs. Hardy in North America. — New York: The Macmillan company, 1949. — 996 p.
- Рекомендував до друку О.К. Дорошенко

Л.В. Вегера

Национальный дендропарк «Софиевка» —
НИИ НАН Украины, Украина, г. Умань

ВИДЫ РОДА *TILIA L.*
В НАЦИОНАЛЬНОМ ДЕНДРОПАРКЕ
«СОФИЕВКА» НАН УКРАИНЫ

Приведены итоги инвентаризации видов и форм рода *Tilia L.* в Национальном дендропарке «Софиевка» НАН Украины. Исследована динамика увеличения таксономического состава рода в насаждениях дендропарка за период 1796–2010 гг.

L.V. Vegera

National Dendrological Park *Sofiyivka*,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Uman

SPECIES OF *TILIA L.*
IN THE NATIONAL DENDROLOGICAL PARK
SOFIYIVKA OF THE NAS OF UKRAINE

The results of *Tilia L.* species and forms inventorying in the National Dendrological Park *Sofiyivka* of the NAS of Ukraine are given. The taxonomic composition increase dynamics of the genus in the Dendrological Park plantations is demonstrated over the period of 1796–2010.